

ATATÜRK'ÜN UYGARLIK ANLAYIŞI

Doç. Dr. ABDURRAHMAN ÇAYCI

29 Ekim 1973'de Cumhuriyet elli yılını dolduruyor. Cumhuriyet'in ilân edildiği yıl doğanlar, şimdi memleketin kaderine hâkim bulunuyorlar. Artık memleketin geleceği, Devletimizin kurucusu Atatürk'ün büyük ümitlerle cumhuriyeti emanet ettiği, “*cumhuriyet nesli*”nin ellerinde bulunuyor. Teşekküründen bu yana cumhuriyeti yönetenler, her türlü ilhamı “*Atatürkçülük*” den almışlardır. Bundan sonra da aynı kaynaktan beslenmeğe devam edeceklerdir. Bu hususta fikir birliği vardır. Ancak cumhuriyet idaresinin ilham kaynağını yorumlamak bahis konusu olunca fikirler, kanaatlar değişmekte ve genellikle ilgili şahsın fikir ve ideolojik temayülüne uygun bir biçime girmekte, bazan da pek çelişmeli hükümler ortaya çıkmaktadır. Aynı kaynaktan ilham aldıklarını söyleyen kimselerin fikirleri arasında bu kadar çelişmeli hükümler nasıl meydana çıkabilmektedir? Bunun sebepleri nelerdir? Bu durumun başlıca nedeni Atatürkçülüğün temel özelliğinin, anafikrinin gerektiği gibi dikkate alınmamasıdır. Burada haliyle başka bir soru hatıra gelmektedir: Atatürkçülüğün herkes tarafından tartışmasız kabul edilecek temel özelliği nedir? Atatürkçülüğün temel özelliği anafikri şüphesiz ki “*medeniyetçiliktir*”. Bunda asla şüpheye mahal yoktur. Atatürk, bir “*ferdi millet*” olarak girdiği Millî Mücadele'nin en karanlık günlerinden, 10 Kasım 1938'de Dolmabahçe sarayında hayata gözlerini kapadığı zamana kadar, “*medenileşmek*”, “*medenî milletler camiasına girmek*”, “*muasır medeniyeti iktisap ile onun seviyesinin üstüne çıkmak*”, “*asrileşmek*”, ve “*garplılaşmak*” üzerinde ısrarla durmuştur. Millî Mücadeleyi zaferle taçlandırdıktan sonra, büyük kurtarıcının en büyük arzusu, her bakımdan tam istiklâline sahip T.C. nin dünyanın en medenî ve en müreffeh bir devleti haline getirmektir. Atatürk'ün Millî Mücadele günlerinden hayatının sonuna kadarki sözleri bunu açıkça göstermektedir. Kısaca bunları gözden geçirelim:

Yıl 1919 dur. Aralık ayının son günleridir. “*Askerlikden müsta'fî Mustafa Kemal*” 27 Aralık'da Ankara'ya gelmiştir. Sıfatı, Sivas Kongresinde teşekkül etmiş olan “*Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti*

Temsil Heyeti Reisi"dir. O günlerde manzara karanlıktır. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşından mağlûp çıkmıştır. İmzalanan mütareke hükümleri hergün çiğnenmekte, hergün yeni bir yurt parçası işgal edilmektedir. Padişah ve hükümeti korkak ve âcizdir. Halk yorgun ve fakirdir. Bu şartlarda teşekkül eden Millî Teşkilât, milletin hak istiyen sesini cihana duyurmak ve gerekirse bunu silâhla savunmak için hazırlanmaktadır. Mustafa Kemal, Ankara'ya gelişinin ikinci günü, kendisini ziyarete gelen Ankaralılarla yaptığı konuşmada, genel durumu izah ve millî teşkilâtın vatani taksimden ve milleti esaretten halâs edeceğini belirttiikten sonra, "*bence bundan sonra da pek mühim vazife-i vataniye ve milliyemiz vardır. Ezcümle ahval-i dahiliyemizi islah ile müel-i mütemeddine meyanında faal bir uzuv olabileceğimizi fiillen isbat etmek lâzımdır.*"

Yıl 1923 Ağustosun 13'ü. Aradan üç buçuk yıldan fazla bir zaman geçmiştir. Bu süre içinde güçlenen, devlet haline gelen millî teşkilât "*düşmanı memleketin harim-i ismetinde boğmuş*", Lozan'da hukukî varlığını dünyaya yeni kabul ettirmiştir. Millî Mücadele döneminin gazi meclisi görevini tamamlamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa yeni meclisi açış konuşmasında yapılanları şöyle özetler: "*Bugüne kadar istihsal ettiğimiz muvaffakiyet, bize ancak terakki ve medeniyete doğru bir yol açmıştır. Yoksa terakki ve medeniyete henüz isal etmiş değildir. Bize ve ahfama düşen vazife, bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir*". Aynı yıl, 4 Aralık 1923'de Tercüman-ı Hakikat gazetesi başmuharririne verdiği demeçte, geleceğin Türkiyesinin hedefini ve kararlılığını açık ve net olarak belirtir: "*Memleket behemahal asrı, medenî ve müteceddit olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün fedâkarlıklarımızın semere vermesi buna mütevakıftır. Türkiye ya yeni fikirlerle mücehhez namuslu bir idare olacaktır veya olamayacaktır. Halk ile çok temasım vardır. O saf kitle bilemezsiniz, ne kadar teceddüt taraftarıdır. İcraatımızda hiç bir zaman mevânî bu kesif tabakadan gelmeyecektir. . . Terakki yolumuzun önüne dikilmek istiyenleri ezip geçeceğiz. Teceddüt vadisinde duracak değiliz Dünya müthiş bir cereyanla ilerliyor. Biz bu ahengin dışında kalabilir miyiz?"*

Nitekim bu yolda engel görünen hilâfet kaldırılıp devlet idaresi ve eğitim laik bir düzene konulduktan sonra, 30 Ağustos 1924'de Dumlupınar'da yaptığı konuşmada medenileşmek zaruretini şu sözlerle dile getirir: "*. . . Efendiler, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi bütün cihanda tam manasıyla medenî bir heyet-i içtimaiye olmaktır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakk-ı hürriyet ve istiklâli, malik*

olduğu ve yapacağı medenî eserlerle mütenasıptir. Medenî eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kavimler, hürriyet ve istiklâllerinden tecrit olunmaya mahkûmdurlar. Tarih-i beşeriyet baştan başa bu dediğimi teyit etmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak, şart-ı hayattır. Bu yol üzerinde tevakkuf edenler veyahut bu yol üzerinde ileri değil geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar, medeniyet-i umumiyenin huruşan seli altında boğulmaya mahkûmdurlar”.

Bir yıl sonra, 24 Ağustos 1925’de Kastamonu’da aynı konuda şu kararlı sözlerle halkı uyarır: “...*Fikrimiz, zihniyetimiz medeni olacaktır. Şunun bunun sözüne ehemmiyet vermiyeceğiz. Medenî olacağız. Bununla iftihar edeceğiz. Bütün Türk ve İslâm âlemine bakınız. Zihinleri medeniyetin emrettiği şümul ve tealiye uymadıklarından ne büyük felâketler, ne ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felâket çamuruna batışımız bundandır. Beş altı sene içinde kendimizi kurtarmışsak ; bu zihniyetimizdeki tebeddüldendir. Artık duramayız. Behemehal ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeğe mecburuz Millet vazıhan bilmelidir. Medeniyet öyle bir kuvvetli ateşdir ki ona bigâne olanları yakar mahveder. İçinde bulunduğumuz aile-i medeniyette lâyük olduğumuz mevki bulacak ve onu muhafaza ve ilâ edeceğiz. Refah, saadet ve insanlık bundadır.”*

Atatürk 1927’de yapmakta olduğu inkılâpların gayesini şöyle açıklar: “...*Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, T.C. halkını tamamen asrî ve bütün manâ ve eşkâliyle medenî bir heyet-i içtimaiye haline isal etmektir. İnkılâbatımızın umde-i asliyesi budur. Bu hakikatı kabul edemiyen zihniyetleri tarümar etmek zaruridir.”*

Görüldüğü gibi, Atatürk medenileşmeyi yaşamak varolmak için elzem olarak görmektedir. Bu yolda karşısına çıkacak engelleri de bertaraf etmeğe kararlıdır. Nitekim bu kararlı tutum neticesinde, 3 Mart 1924’de hilâfet ile Evkaf ve Şer’iye Vekâleti ilga edilmiş, bütün okullar Millî Eğitim Bakanlığı denetimine konulmuş böylece devlet idaresi ve eğitim laikleştirilmiş, 1925’de tekke ve zaviyeler kapatılmış. kılık ve kıyafet değiştirilmiş, 1926’da Türk toplumunu hayatını değiştiren medenî kanun ile onu tamamlayan diğer kanunlar birkaç yıl içinde tamamlanmış, yeni hukuku yaratmak ve öğretmek maksadıyla 1925’de Hukuk Mektebi açılmış, 1928’de topyekûn batılışmayı sağlamak için latin alfabesi kabul edilmiş, 1930’da ilk defa olarak kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı tanınmış, 1931’de Türk

Tarih Kurumu, 1932'de Türk Dil Kurumu kurulmuş, 1934'de kadına milletvekili seçilmek hakkı verilmiş, 1936'da Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. Böylece Türk toplumunu çağdaş medeniyete ulaştıracak tedbirler bizzat Atatürk'ün eliyle alınmıştır. Büyük devlet adamı onu kaybetmemizden bir yıl önce T.B.M.M.'nin 5. dönemini açarken o zamana kadar yapılanları anlatırken: "... Milletimizin lâyük olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeğe yer bırakılmadığını ve bırakılmıyacağını" belirttiikten sonra, T.C.'nin en büyük davasının "en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmek" olduğunu bir kere daha en açık ve net şekilde ifade eder.

Bütün bu sözlerden açıkça anlaşıldığı gibi, T.C. yaratıcısına ve ilham kaynağına göre, Türk milletinin cihanda varlığını muhafaza edebilmesi için bir tek yol vardır. O da tektir ve medeniyet yoludur. Acaba Atatürk "medeniyet" derken onu nasıl yorumlamakta ve Türk Milletinin hangi medeniyet camiasına girmesini istemektedir.

Atatürk'ün yakınlarından Prof. Dr. Afetinan'ın yazdığı (*M. Kemal Atatürk'ten yazdıklarım*, İstanbul, 1971, s. 37) aşağıdaki satırlar büyük devlet adamının medeniyeti nasıl yorumladığını bize göstermektedir:

"Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu nokta-i nazarımı ifade için, hars ne demektir tarif edeyim :

a) Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, b) Fikir hayatında, yani ilimde, içtimaiyatta ve güzel sanatlarda; c) İktisadî hayatta yani ziraatte, sanatta, ticarete, kara, deniz ve hava münakalatçılığında yapabildiği şeylerin muhassalasıdır.

Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet muhassalasından hariç ve başka bir şey olmayacağını zannedirim..."

Bu tarif kültürle medeniyet arasında kesin bir ayırım yapılamıyacağını ileri süren sosyologların görüşüne uygundur. Bunlara göre, "kâinata bakış tarzı, medeniyete bir kül olarak şekil vermektedir." Gene bunlara göre, "kültür-medeniyet, insanın cemiyetle ve kâinatla münasebetlerinde, belli bir yorumlama ve değerlendirme sistemidir ve bunlar organik bir bütün teşkil ederler."

Bu kısa açıklamadan anlaşılacağı gibi, Atatürk, medeniyeti bir kül olarak ele almakta ve onu bütün hayat ve davranışlara şekil ver-

mesi icap eden bir unsur olarak kabul etmektedir. Bu nokta son derece önemi haiz olup Atatürk devrimlerinin anlaşılmasında bize anahtar vazifesi görecektir.

Medeniyeti kültürle bir kül olarak kabul eden Atatürk, medenileşmek derken hangi medeniyeti kastettiğini çeşitli zamanlarda, kendine mahsus güçlü üslubu ile ifade etmiştir:

Lozan anlaşmasının imzasından hemen iki ay kadar sonra, 27 Eylül 1923 de, Neue Freie Presse muhbirine verdiği demeçte, İmparatorluk devri hükümetlerinin, Türk milletinin Avrupa ile temasına mâni olmak için ellerinden geleni yaptıklarını ve Türk milletini terakkiden mahrum bıraktıklarını belirterek ve milletimizin mütemeddin milletlerle temasını teshil etmek menfaatimiz icabıdır sözleri ile batı ile sıkı irtibat kurulacağına işaret etmiştir.

Bu tarihten bir ay sonra, 29.x.1923'de bir fransız gazetecisine verilen demeçte Gazi Mustafa Kemal Paşa ne tarafa teveccüh edileceğini kesinlikle ifade eder: "... *Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sükûtu, garbe karşı elde ettiği muzafferiyetlerden çok mağrur olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağliyan rabitaları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi. Bunu tekrar etmiyeceğiz... Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asrî, binaenaleyh garbî bir hükümet meydana getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip te, garbe teveccüh etmemiş millet hangisidir?... Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket, devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz daima şarkdan garba doğru yürüdük.*"

Bu sözlerden açıkça anlaşılacağı gibi, Atatürk "medenileşmek derken batı medeniyetini kasetmektedir. Sebep nedir? Çünkü bu hâkim medeniyettir. Rakipsizdir. Topluma ve tabiata damgasını vurmuştur. Üstelik başka bir tercih imkânı da yoktur. Bu medeniyet çağın en güçlüsü olduğuna, karşı da konulamıyacağına göre, ona katılmak zaruridir. Bu açıklamalardan "batılaşma"nın Atatürkçülükde kilit noktayı teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Atatürkçülüğü, doğru olarak yorumliayabilmenin ilk şartı, batı medeniyetinin ne olduğunu anlamaktır. Acaba batı medeniyeti nedir? Onu nasıl tanımlıyabiliriz? Gayemiz batılaşmak olduğuna göre, elbette onu doğru tanımak zorundayız.

Batı medeniyeti yahut ta kaynağı dikkate alınırsa Avrupa medeniyeti nedir? Bu soruya hemen bir cümle ile herkesi tatmin edecek

şekilde cevap vermek kolay değildir. Ancak Batı medeniyetinin kaynağını teşkil eden Avrupa medeniyetinin nasıl meydana geldiğini gözden geçirmekle, tatmin edici bir yorumlama yapabiliriz.

Avrupa herşeyden önce bir kıt'a ismidir. Adı yunancadan geliyor. Önceleri kıt'anın güney doğu bölgesine isim olarak kullanılmış sonra yaygınlaşarak bütün kıt'aya alem olmuştur. Avrupa on milyon kilometrekarelik yüzölçümü ile kıt'aların en küçüklerinden biridir. Küçüklüğüne mukabil Avrupa'nın önemli avantajları vardır. Her şeyden önce yeri merkezidir. Asya'ya bitişiktir. Akdeniz ile Afrika vasıtasıyla birleşir. Atlas Okyanusu, onu Amerika'ya bağlar. 1869'da açılan Süveyş kanalı, Avusturalya ile ulaşımını kolaylaştırmıştır. Bugün Avrupa, dünya kara, hava ve deniz ulaşımının merkezi durumdadır. Bütün bunların yanı sıra, ikliminin genellikle mutedil ve insanların yaşamasına elverişli olması, burada üniversal bir medeniyetin gelişmesini kolaylaştırmıştır.

Batı medeniyetini yaratan Avrupa'da dil birliği yoktur. Çok eski bir mazide aynı kökten gelmekle beraber, Hint-Avrupa dil gurubu zamanla büyük farklarla çeşitli dil gurupları meydana getirmiştir. Birbirinden ayrı birer dil haline gelen Slav, Cermen, Helenik, İtali ve Keltik dillerinin yanı sıra, Türkçe, Macarca, Fince ve Bask dilleri gibi tamamen değişik kaynaklardan gelen diller de vardır.

Avrupa'da ırk birliği de yoktur. Genellikle üç tip ırk olduğu görülür. 1) Akdeniz ırkı: Esmer cilt, siyah saç ve gözler, dolikisefal kafa, küçük el ve ayaklar. Bunlar Akdenizin iki kıyasına dağılmıştır. 2) Kuzey ırkı (Nordik ırk): Uzun boy, beyaz cilt, sarı ve kumral saçlar, mavi göz, büyük el ve ayaklar. Bunlar Avrupa kuzeyine dağılmışlardır. 3) Alpliler: Esmer cilt, kestane saç ve gözler, brakisefal kafa, orta boy. Bunlar, yukarıda bahis konusu edilen iki ırkın arasında otururlar.

Bu kısa bilgiden anlaşılacağı gibi, Batı medeniyetini yaratan Avrupa'da ırk ve dil birliği yoktur. Irk ve dil birliği olmıyan Avrupa'da müşterek bir medeniyet nasıl meydana gelmiştir. Hangi değerler manzumesi bu medeniyetin vucut bulmasını kolaylaştırmıştır?

Genellikle Avrupa medeniyetinin ve manevî birliğinin üç kökten hayat bulduğunda birleşilmektedir. Bunlar Grek, Roma ve Hıristiyan unsurlarıdır. Acaba bunların herbirinin Avrupa'yı yaratmakta ne katkıları olmuştur.

Herşeyden önce şunu unutmamak gerekir ki, medeniyet bütün insanlık âleminin müşterek malıdır. O haliyle sınırları aşar ve bir çevrenin malı olur. Tabiatıyla hiç bir medeniyet kendiliğinden meydana gelmemiştir. Avrupa medeniyetinin de kökü ilkçağlara kadar gider.

İlkçağda medenî âlem Akdeniz çevresinde meydana gelmiştir. Bu deniz etrafındaki milletler, ticarî mübadelenin yanı sıra dil, âdet, itikat ve düşünce alışverişi de yapmışlardır. İlkçağ medeniyeti kemalini Hellen medeniyetinde bulmuştur. Bu medeniyetin yaratıcısı olan Grekler eski çağın en medenî milletlerine yakın bir yerde oturuyorlardı. O devirde, Anadolu, Mezopotamya ve Mısır medenî âlemin merkezleri durumunda idiler. Grekler, coğrafyanın bahsettiği imkânlar neticesi olarak, Mısır'dan orak ve sabanı, soğan ve mercimek yetiştirmeği, maden işleme ve kuyumculuğu tarım ve endüstri ile ilgili şeylerin çoğunu öğrenmişlerdir. Bağ ve zeytinağacı yetiştirmeyi, şarap ve zeytinyağı kullanmayı, tapınaklar inşa etmeği, heykeller ve kabartmalar yapmayı, duvarları süslemek için boya kullanmayı, dörtköşe burçları olan tahkimatı, surları yıkmak için gerekli kuşatma aletlerini kullanmayı Mısır'dan veya Anadolu'dan öğrenmişlerdir. Kaldelilerden de uzunluk, ağırlık, zaman ölçülerini, bir çenberi 360 dereceye bölmeyi, zamanı ölçme aletlerini (güneş saati, su saati gibi), yedi günlük haftayı, büyücülük ve falcılığı, paranın menşecini teşkil eden sabit ağırlıkta gümüş külçe kullanmayı, astrolojiyi öğrenmişlerdir. Medeniyetin en önemli vasıtası olan alfabeyi de doğudan almışlardır. Netice itibariyle Hellen medeniyeti tamamiyle yakınoğu kaynaklarına dayanmaktadır. Fakat Hellenler bunları bir sentez haline getirerek ilkçağın hâkim medeniyetini meydana getirmişlerdir.

Diğer Yakınoğu milletlerinden farklı olarak Grek bilginleri, bâtil inançları hesaba katmaksızın gözlem ve muhakeme usulu ile çalışarak ve çoğu zaman sadece gerçeği öğrenmeye gayret ettiler. Bunu yaparken nedenlerin derinliğine inmek için rasyonel bir metot kullandılar. Bu metodu matematiğe, astronomiye, fiziğe, tıp ve siyasete tatbik ettiler. Bugün halen kullanılmakta olan çeşitli ilmî terimler bu çalışmaların günümüze intikal eden delilleridir.

Plastik sanatlar, genellikle duvara resim yapmak doğu milletlerinin eseri olmakla beraber, Grekler bu sanatlara geometrik ahengi getirerek klasik sanatın en güzel örneklerini ortaya koymuşlardır.

Böylece Hellenler yarattıkları sanat ve bilimle geleceğin Avrupasının manevî birliğini hazırlamışlardır. Avrupa medeniyetinin doğuşunda temel rolü oynayan husus, sadece başka topluluklardan alınıp geliştirilen bilim ve sanat değildir. Asıl önemli olan bilime yön ve istikamet veren metot ve zihniyettir. Hellenler her şeyden önce gerçeği aramak ve bu yolda müşahade ve muhakemeye dayanan rasyonel bir metot kullanarak akıl dışı her türlü düşünceyi bertaraf ederek, bilime ve düşünceye riyazî berraklığı, sanata da geometrik ahengi getirmişlerdir. Başka bir deyişle, eski Grekler tenkidî düşünceyi benimsiyerek her türlü dış etkilerden arınmış olarak gerçeği bulmaya çalışmışlardır. İşte bugünkü Batı medeniyeti'nin üstünlüğünü temin ve temelini teşkil eden objektif ve rasyonel düşünce tarzı bu kaynaktan beslenmiştir.

Dil ve ırk birliğinden mahrum olan Avrupa'nın manevî birliğini meydana getiren ikinci unsur Roma'dır. Objektif ve rasyonel muhakemeyi Hellenlerden alan Batı medeniyeti, acaba Roma'ya neler borçludur?

Hellenler ferdiyetçi idiler. Site devletleri halinde yaşamışlar ve siyasî birlik kuramamışlardır. Avrupa'da siyasî birliği Roma sağlamıştır.

Roma İtalya'da Tiber nehri üzerinde küçük bir şehirdir. Medeniyeti Anadolu kaynaklı bir kavim olan Etrüsklerden almıştır. Bu küçük ve ehemmiyetsiz şehir, önce Orta İtalya'yı, sonra M.Ö. III. yüzyılda bütün İtalya'yı ele geçirdi. Kartaca savaşları Roma'yı Akdeniz'e hâkim hale getirdi. Daha sonra, Anadolu, Suriye, Galya, İngiltere ve Kuzey Afrika Roma'nın hâkimiyeti altına girdi. Avrupa'da sınırlar Ren ve Tuna nehirlerine ulaştı.

Roma bu geniş topraklara "*Pax Romana*" denilen barış ve huzuru, bir başka deyişle, siyasî birliği götürdü. Siyasî birlik, dil ve hukuk birliğini yarattı. Roma hukuku İmparatorlukta evlilik, mülkiyet, veraset ve sözleşme işlerini nizama koydu. Yurttaşlar ile yabancılar arasındaki ilişkileri düzenledi. Bundan milletler hukuku meydana geldi. Roma hüküm sürdüğü yerlerde sanat ve ilime büyük bir yenilik getirmedi. Fakat hâkim olduğu yerlerde, hukuk anlayışı ve askerî disiplini ile bir toplum düzeni getirdi. İşte hukuka dayalı bu toplum disiplini, hukuka saygı anlayışı, Avrupa medeniyetinin ikinci temel taşıdır.

Avrupa manevî birliğinin meydana gelmesinde 3. önemli faktör Hıristiyanlık, Avrupa'da din birliğini, ahlâk birliğini, kişisel sorumluluk fikrini kitleye mal etti. Roma hakları birleştirmişti. Hıristiyanlık Avrupa uluslarının vicdanlarını birleştirdi. Roma âlemi ile Cermen âlemini manevî çatı altında bir araya getirdi.

Yukarıda özetlemeğe çalıştığımız üç önemli faktör, ırk ve dil birliğinden mahrum Avrupa'nın manevî birliğini sağlayan hususlardır.

Fakat IV. yüzyılda başlıyan kavimler göçü, Roma'nın getirdiği nizamı yıkmış, 476'da Batı Roma çökmüş, buna mukabil Avrupa taze Cermen kanıyla takviye görmüştür. Her ne kadar bir ara Bizans VI. yüzyılda Romayı yeniden ihyaya çalıştı ise de başaramadı. Bu arada tarih sahnesine giren yeni bir güç, İslâmlık nisbeten kısa bir süre içinde Suriye, İran, Mısır ve Kuzey Afrika'yı, İspanya'yı ele geçirerek bir yandan Fransa'yı ve diğer taraftan Bizans'ı tehdide başladı. 673 ve 717'deki İstanbul muhasaraları bir netice vermediği gibi, Araplar Anadolu'yu fethetmeğe muvaffak olamadılar. Fransa'yı istilâ teşebbüsü ise, 732'de Poitier'de önlendi. Fakat müslümanlar Akdeniz egemenliğini ele geçirdiler. Böylece Batı ile Doğu arasında irtibat kesilmiş oldu. Bu arada Batı, Şarلمان İmparatorluğu ile siyasi birliğini muhafaza etmeğe çalışmışsa da bu devletin 843'de taksim edilmesi üzerine, tekrar büyük bir anarşi içine düşmüştür. 962'de teşekkül eden Mukaddes Roma-Cermen İmparatorları da birliği tekrar kuramamışlardır. Üstelik Avrupa'nın manevî birliğinin sahibi olan papalar ile imparatorlar ve güçlenmeğe başlıyan krallar arasındaki otorite mücadeleleri, güvensizliğin doğurduğu Feodalite nizamı ve kilisenin empoze ettiği iskolastik düşünce tarzı, Avrupa'yı tekrar karanlığa sürüklemiştir.

Avrupa ortaçağın karanlığında bocalarken, medeniyet meşalesi doğuda İslâm âleminde tutuşmaktadır. Müslümanlar Grek-Roma menşeli medeniyete yeni unsurlar katarak orijinal bir medeniyet yaratmışlardır. Zamanının hâkim medeniyeti olan İslâm medeniyeti, Haçlı seferleri vesilesiyle Sicilya ve İspanya yoluyla Avrupa'yı tesiri altına almıştır. Bunun neticesi olarak Avrupa'da kaynağa yönelme hareketleri başladı. Buna bilindiği gibi, Rönesans (yeniden doğuş) adı verilmektedir. Bu yeni akım önce Humanizm alanında daha sonra da güzel sanatların her dalındaki eserler verdi. Hümanizm ve Rönesans ile fikir ve düşünce hürriyeti, Reform ile de vicdan hürriyeti

gerçekleşti. Böylece kilisenin peşin hükümlerine dayanan iskolaistik düşünce yerine, hür düşünceye ve ilim zihniyetine elverişli ortam hazırlayan bir yol açılır. Bu şekilde yaratılan “*hür ortamda*” sanat ve bilim süratle ilerledi. 1450 dolaylarında kullanılmaya başlıyan matbaa da, bilimin, seçkinlerin varlıklarının bir imtiyazı olmasına son verdi ve bilimin yayılmasını, kitleye mal olmasını kolaylaştırdı. Dış baskılardan kurtulan ve rasyonel düşünceyi rehber edinen insan kafası, bilimde gözlem ve deneye dayanan yeni metotlar ortaya koydu. Bu yeni metotların tatbiki ve bilhassa hür ve rasyonel düşüncenin mahsulü olan “*ilim zihniyeti*” ilmi en yüksek seviyesine ulaştırdı. Bilimin verilerinin pratik hayata tatbiki, teknolojiyi yarattı. Kas ve rüzgâr gücünün yerine, makina gücüne dayanan teknolojinin meydana gelişi, Avrupalıyı tabiata hâkim hale getirdi. Ve onun ekonomik rafahını, diğer toplumlara üstünlüğünü sağladı. Bu üstünlük kompleksi, Avrupalıyı mağrur, mütehakkim bir davranışa, diğer insanları küçümseyen ve onları idareye muhtaç kimseler gözüyle görmeğe sevketti.

Diğer taraftan, Rönesans ve Reform hareketleri zamanında yapılan yeni coğrafi keşifler, Amerika'nın ve Ümit burnu yolunun bulunması neticesinde, o zamana kadar iktisadî hayatın mihverini teşkil eden kara ticaret yolları önemlerini kaybetti. Buna mukabil yeni deniz yolları ehemmiyet kazandı. Atlantik limanları ile beraber Batı Avrupa, Avrupa medeniyetinin merkezi haline geldi. Coğrafi keşiflerle gelişen ticaretin neticesi olarak ortaya çıkan varlıklı, fakat siyasî haklardan mahrum burjuvazi tabakası, haklar konusunda yeni siyasî gelişmelere yol açtı.

Ne varki 19. yüzyıl başlarında yukarıda belirtilen duruma giren Avrupa, siyasî haklar bakımından İngiltere hariç, hâlâ kanun karşısında eşitsizlik esasına dayanan derebeylik devrinin hükümlerine tâbi bulunuyordu. Gerçi 16. yüzyılda, Şariken-François I mücadelesi, sonra 1618-1648 Otuz Yıl Savaşları neticesinde millî krallıklar güçlenmiş ve Ortaçağın siyasî anarşisi bertaraf edilmişti. Fakat krallar hâlâ ilâhî hukuk nazariyesine göre milleti yönetiyorlar, halk bir takım sınıflar halinde farklı muameleye tâbi tutuluyordu. Hattâ bazı ülkelerde, özellikle Rusya'da ortaçağın toprağa bağlı kölelik nizamı sürüp gidiyordu. 1789'da başlıyan Büyük Fransız İhtilâli Avrupalıya insan haklarının en kutsal unsuru olan *ferdî hürriyeti* getirdi. İhtilâl fikirlerine karşı birleşen krallarla yapılan savaşlar, daha sonra İmpa-

rator Napoléon Banaparte'ın Avrupa'yı istilâsı ile sürüp giden uzun savaş yılları, Fransız İhtilâlinin sosyal neticelerini bütün Avrupa'ya mal etti. Her ne kadar 1815 Viyana Kongresi krallık idarelerini tekrar kurdu ise de, başlamış olan milliyetçilik ve hürriyetçilik akımlarını durduramadı. Neticede ferdin vekarına saygıyı temin eden demokratik rejim ve liberal idare anlayışı, Avrupa milletleri tarafından genellikle benimsendi. Böylece ferdî hürriyetin kutsallığı, insan vekarına saygı Avrupa, dolayısıyla Batı medeniyetinin vaz geçilmez bir değer unsuru haline geldi.

Buraya kadar kısaca özetlemeğe çalıştığımız gelişmelerden anlaşıldığı gibi, batı medeniyetinin en önemli unsurları, bilime gelişme imkânını bahşeden “*ilim zihniyeti*”; ilimin pratik hayata tatbikinden meydana gelen ve insan oğluna tabiata hâkim olmak ve ekonomik refahını sağlamak imkânını veren teknoloji; her türlü medeniyetin yaratıcısı olan insanın vekarını ve haklarını teminat altına alan hukuk anlayışı ile insanın mutluluğunu sağlayan hürriyete dayalı rasyonel devlet yönetimidir.

Atatürk bu manada tanımladığımız batı medeniyetine geçişi bir ölüm ve kalım savaşı olarak benimsedikten sonra, bu medeniyetin en fazla göze çarpan unsurları olan bilim ve onun tabî neticesi olan teknoloji üzerinde bilhassa durmuştur.

Yıl 1922, Ekimin 27 sidir. Anadolu istilâdan yeni kurtarılmıştır. Büyük zaferi kutlamak için İstanbul'dan gelen kalabalık bir öğretmenler gurubuna, Gazi Mustafa Kemal şöyle hitap eder: “*Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çenber içine alıp cihan ile alâkasız yaşyamayız. . . Bilâkis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşyacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.*” Gene aynı konuşmada, “*milletimizin siyaset ve ictimâat hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır.*” sözleriyle geleceğin Türkiye'sinin ilham kaynağını göstermiştir. 22 Eylül 1924'de Samsun'da öğretmenlere seslenirken, “*Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için, en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlmin ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir*” ifadesi bu husustaki düşün cesini en açık ve en veciz şekilde gösterir. Onuncu yıl nutkunda da, “*Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda elinde ve*

kafasında tuttuğu meşale müsbet ilimdir” sözleri ile meselelerimize hangi yoldan çözüm aranması gerektiğini, şüpheye mahal kalmıyacak bir surette göstermiştir.

Bütün bu sözlerden anlaşılacağı gibi, Atatürk’e göre, ilim dolayısıyla ilim zihniyeti, Türkiye Cumhuriyeti’nin *“her hareketine bütün kültüre şekil veren temel prensip ve bir hayat görüşü olarak hâkim olmalıdır.”*

Bununla beraber, Atatürk, Batı medeniyetini benimsemenin kuru bir taklitçilik haline gelmemesi, millî değerlerle bezenmiş, yaratıcı bir nitelik kazanması ve Türk milletinin batı medeniyetine geçiş ameliyesini, tarihinden aldığı güven içinde gerçekleştirmesi için, millî kültürü ilmî yollardan geliştirecek kurumlara bilhassa önem vermiştir.

Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, devletimizin bânisinin batıya yönelirken, ilmî, fennî rehber edinirken, millî kültürü billurlaştırmak maksadıyla bizzat kurduğu ve aramızdan ayrılınca kadar da en sıcak ilgisini esirgemediği kurumlardır. Bunlardan Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu’nun devamları için vasiyetnamesine özel hükümler koydurduğu malûmdur.

Netice itibariyle Atatürkçülüğün gayesi, Türkiye Cumhuriyetini çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmaktır. Bu yol tektir ve Batı medeniyeti yoludur. Batı medeniyetinin temel unsuru ise *“ilim zihniyeti”*dir. Yapılacak şey, Büyük Atatürk’ün arzu ettiği gibi, her türlü faaliyetimize *“müsbet ilmi”* ve onun kaynağını teşkil eden *“ilim zihniyeti”*ni rehber edinmekten ibarettir.

KISA BİBLİYOGRAFYA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III cilt, 1945-1954.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), Ankara, 1964.

Büyük Nutuk, III. cilt.

Prof. Dr. Afetinan, *M. Kemal Atatürk'den Yazdıkları*, İstanbul, 1971.

Prof. Dr. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1968, 2. baskı.

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1971, çev. Doç. Dr. Metin Kırath.

Prof. Dr. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, 1967.

Halil İnalcık, *Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi*, Belleten, 108, s. 625 v.d.

Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi, Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri Tebliğleri, (9-11 Kasım 1967), Ankara, 1972.

Yeni Türkiye, İstanbul, 1959.

Prof. Enver Ziya Karal, *Atatürk'den Düşünceler*, 3. baskı, Ankara, 1969.

Charles Seignobos, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1960.

Claude Delmas, *Avrupa Uygarlık Tarihi*, çev. Nihat Önel, İstanbul, 1973.

Shepard B. Clough, *Uygarlık Tarihi*, çev. Nihat Önel, Uygarlık Tarihi, İstanbul, 1965.

Henry S. Lucas, *A short history of civilization*, second edition, New York. Toronto, London, 1953.

